

ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

ГОД. XXXV
1980

СПИСАНИЕ ЗА СЛАВЯНСКА И БЪЛГАРСКА ФИЛОЛОГИЯ
ОРГАН НА ДРУЖЕСТВОТО НА БЪЛГАРИСТИТЕ
ПРИ СЪЮЗА НА НАУЧНИТЕ РАБОТНИЦИ В БЪЛГАРИЯ

РУМЯНА ПАВЛОВА

НОВ ВЛАДИМИРСКИ ЛЕТОПИСЕЦ

Текстът, който някога бе наречен от известния руски църковен историк архимандрит Леонид „Новый Владимирский летописец“, се намира в ръкописен сборник, включващ в своя състав разнообразни по съдържание текстове. Сборникът със сигнатура Увар. 206—8⁰ сега се пази в Държавния исторически музей (ГИМ) в Москва и съдържа 460 листа. Архимандрит Леонид, описвайки ръкописната сбирка на граф Уваров, пръв в славистиката даде кратко описание на целия сборник¹. При определяне датировката на ръкописа арх. Леонид отбелязва, че е бил написан от различни книжовници през XVI в., но текстът на „Новия Владимирски летописец“ (от лист 262 до лист 271) той отнася към втората половина на XV в.² В това твърдение трябва да се внесе една съществена поправка. Не може да се приеме, че откъсът от летописен текст, наречен „Нов Владимирски летописец“ и включен в състава на посочения сборник, е бил написан през втората половина на XV в. В сборника на л. 362 об. има приписка, в която един от преписвачите дава дата:

Писана сѣа книга была
лѣтъ ѿ семьдесѣа чекета
Простите ма ѿци и браа стаа
и не зазрите хуумью моему и
грѣвости мои е дрѣзну пи
са не разуміе свои сѣю книгу
вѣтїю и вы ва ра читите да
исправивайте а не сѣте. Малы
мои трѣ прїими. и къ вгѣ матвою
о на припа да некли мативыи

¹ Вж. *Систематическое описание славяно-российских рукописей собрания графа А. С. Уварова в четырех частях. Составил архимандрит Леонид*, т. IV, часть четвертая, М., 1894, № 1776 (206).

² Арх. Леонид, Откуда родом была св. великая княгиня русская Ольга?, ж. *Русская старина*, т. 59, год девятнадцатый июль — сентябрь 1888, № 216.

окаанѣи дши моєи малѣ ѿрад⁸
 пода. имаши во влать моти
 ѿ на

От преписката се вижда, че книгата е написана в 7074 г., т. е. 1566 г. Тъй като в сборника има различни почерци, би могло да се предположи, че някои текстове са написани и по-рано, а при подвързването са били включени в сборника. Вероятно така е смятал арх. Леонид, който подчертава, че сборникът е писан през XVI в., а летописният откъс, за който става дума — през втората половина на XV в. Водните знаци обаче показват друго. На л. 263 намираме воден знак — цвете, № 6575 по Брике, т. е. 1560 г. Целият летописен текст (лл. 262—271) е писан от една ръка, като е използвана хартия от XVI в. В такъв случай датировката на арх. Леонид трябва да бъде коригирана — летописът не е бил преписан през втората половина на XV в., а през XVI в.

Летописният откъс, включен в сборник Увар. 206—8⁰ и получил название „Нов Владимирски летописец“, е разположен върху 10 листа. Текстът, за който е характерно полууставно писмо, е написан в една колонка по 16 реда и обхваща периода от 862 до 1174 г. Макар и представящ събитията от руската история в много сбита форма, този летописен текст е интересен от гледище на българо-руските исторически връзки. Засега единствено в него се съобщава, че руската княгиня Олга е българка. На л. 264 об. летописецът, разказвайки за княз Олег, пише: и иача княжити в киевѣ с ѿгорѣмъ. игора же жени в болгарѣхъ. поа за него княжнѣ йменѣ ѿлгоу и вы мѣдра велики (и започна да князува в Киев с Игор; ожени Игор за българка, като взе за него княгиня с името Олга и бе тя много мъдра). Главно благодарение на това съобщение в руската историографска наука се формулира най-напред от арх. Леонид едно от предположенията за народността произход на княгиня Олга — че тя е била българка. В подкрепа на това мнение арх. Леонид привежда аргументи,³ които могат да бъдат синтезирани в следните пунктове: 1) съобщението в този летопис доказва, че „Олга была родом из Болгарии и происходила не из поселянок, а была болгарская княжна“⁴; 2) съобщенията в някои от руските летописи за княз Игор, а именно: „приведоша ему жену от Плескова“⁵ (вариант Пьскова) или в проложното (краткото) житие на Олга, както пише арх. Леонид: „Олга родом Плесковитяныня“⁶, означават, че Олга е била от българския Плесков, т. е. Плиска. Отъждествяването

³ Вж. цитираната вече статия „Откуда родом была св. великая княгиня русская Ольга?“

⁴ А р х. Л е о н и д, цит. съч., с. 217.

⁵ Вж. например съобщението за 903 г. в Ипатиевския летопис: Игорѣви възрастѣшю и хожашѣ по ѿлзѣ и слѣше его. и привидоша ему жену ѿ Плескова. именемъ ѿлгы. (Когато Игор порасна, вървеше след Олег и го слушаше и му доведоха жена от Плесков по име Олга.) Цитата съм взела от: Полное собрание русских летописей, изд. императ. археографическою комиссиею, том второй, Ипатьевская летопись, изд. второе, СПб, 1908, 903 г., с. 21.

⁶ Привеждам извадка от мой препис на проложното житие на Олга в ръкопис Q п I 63 на Държавната обществена библиотека (Государственная публичная библиотека), „Салтиков-Щедрин“ в Ленинград: „си влаженая олга родомъ плсковытынѣ жена же игорова княза всеа роускы земля... (л. 1).

на „Плесковъ“ с руския град Псков, както смята авторът, не може да се приеме, тъй като няма исторически данни, доказващи, че източнославянският град Псков е съществувал в началото на X в. Според арх. Леонид грешката идва оттам, че в XVI в. се появява пространното житие на Олга, написано в Новгород от иерей Силвестър, който пише, че Олга е от Плесковската страна — „произведе „Плесковская страна“, но разбира под това съобщение „Псковската страна“. „Именно это бездоказательное сообщение восприняли русские историки“⁷, заключава авторът. Даже арх. Леонид смята, че вероятно в древността руският Псков се е наричал Плесков, защото е бил основан от Олга и бил наречен така в чест на родния ѝ град Плесков — Плиска. Затова в летописните разкази намираме, че тогава, когато руският летопис изобщо е бил написан, т. е. в XII в., шейната на Олга се пазела в Псков. Това съобщение, което арх. Леонид тълкува като късна добавка, според него също е станало причина да се отъждествява сегашният Псков с летописния Плесковъ, от който е дошла княгиня Олга; 3) арх. Леонид смята, че Олга е била християнка още преди отиването си в Цариград, затова „император Константин Багрянородный, описывая прием Ольги при него дворе, вовсе умалчивает о ее крещении“⁸. Впрочем, като се вземе пред вид мнението на арх. Леонид, че княгиня Олга е българка, естествено е да се смята, че тя е била християнка (България се покръства официално през 865 г.). Според арх. Леонид Олга е посетила Цариград не за да се покръсти, а за да получи титлата царица, но получила само „титул ахронтисы“⁹; 4) българският произход на Олга обяснява, както пише арх. Леонид, славянските имена на някои от нейните близки. Например, „ключница Ольги Малуша, от которой Святослав имел Владимира, была также по всем соображениям болгарка. Самое имя Малуша звучит чисто по славянски, даже Погодин не решился искать происхождение его от какого-либо нормандского корня“¹⁰.

Известно е, че в руската историографска наука има и други предположения за произхода на княгиня Олга. Мнението обаче, че тя е българка, освен от арх. Леонид се споделя и от други руски и съветски учени. В по-ново време становището на арх. Леонид бе защитено от видния съветски историк акад. М. Н. Тихомиров, който писа: „С точки зрения исторической вероятности привод жены к Игорю из болгарского города Плискова понятнее, чем появление Ольги из Пскова, о котором более ничего не известно в X в.“¹¹.

В „Новия Владимирски летописец“ има още едно съобщение, което е останало незабелязано от малкото изследователи, занимавали се с този ръкопис, но което също е интересно в светлината на българо-руските връзки.

Става дума за сведението на лист 267, че Владимир „пож за сѣбѣ црѣвнѣ ѡн'нѣ сестроу црѣ Васильтя и коньстантина. ш сѣм ро Бориса и глѣба... (взе за себе си царевна Ана, сестра на цар Василий и Константин, от нея роди Борис и Глеб). В руската историографска наука досега бяха посочвани две такива съобщения (че царевна Ана е майка на

⁷ Арх. Леонид, цит. съч., с. 216.

⁸ Арх. Леонид, цит. съч., с. 220.

⁹ Пак там.

¹⁰ Арх. Леонид, цит. съч., с. 222.

¹¹ М. Н. Тихомиров, Исторические связи русского народа с южными славянами с древнейших времен до половины XVII в. — Славянский сборник, изд. ОГИЗ, 1947, с. 139. Вж. също: П. С. Сохан, Очерци по история на украинско-българските връзки, С. 1979, с. 20—23.

Борис и Глеб) — Йоакимовския¹² и Тверския летописи¹³. В „Новия Владимирски летописец“ се съдържа трето такова известие. В много други летописи се съобщава, че майка на Борис и Глеб е българката — жена на Владимир Киевски. Тъй като и самото име на един от синовете ѝ, Борис, е българско (прабългарско по произход)¹⁴, това съобщение може да се смята за достоверно. Но дали българката — майка на Борис и Глеб, и царица Ана са едно и също лице, е трудно да се отговори. Известният руски историк В. Н. Татищев не се съмняваше, че Ана и българката — жена на Владимир, са едно и също лице¹⁵. Мнението на В. Н. Татищев се споделя и от големия руски историк С. М. Соловьев, който отбелязва, че при такова обяснение става ясно „предпочително отношение Владимира“ към сина му Борис като „к сыну царицы и рожденному в христианском супружестве“¹⁶. В. Н. Татищев и С. М. Соловьев знаеха двете летописни съобщения. „Новият Владимирски летописец“ ни предлага трето такова известие, но все още не бихме могли да твърдим, че Ана и българката — майка на Борис и Глеб, са едно и също лице. Но Е. Зиков е прав, когато пише: „если бы удалось доказать, что царица Анна и „болгарка“, мать Бориса и Глеба, — одно и то же лицо, . . . то мы с большим правом могли бы говорить, что источники, предшествовавшие Повести временных лет, иначе освещали христианизацию Руси: от Болгарии были получены священники и книги, от Византии — митрополит, а также другие сановники церкви, как, скорее всего, и было на самом деле“¹⁷. Даже ако вземем пред вид само тези две, макар и спорни съобщения в „Новия Владимирски летописец“, първото от които (за българския произход на Олга) е уникално, а второто се среща рядко в руската летописна литература, можем да смятаме, че този неиздаден досега летописен откъс заслужава да бъде напечатан.

Може да се добави, че в „Новия Владимирски летописец“ намираме интересното за историята на източните славяни отъждествяване на „деревската земя“ с Литва, например: и воева деревскю землю рекше литвоу (л. 265); или: книгини же его олга съ сиомъ своимъ мъсти кровь моужа своего и кнзѧ оуби мала именемъ и всю литвоу высече (л. 265 об.). Оригинална е и характеристиката на княз Светослав: и начатѣ кнѧжити стосла нарицаемъи легкы взвѣ по совѣ не возвѣ ше ни поварѣ ни постель. но аки парѣдоу скакаше со многю легостю. . .“ (л. 266).

¹² Вж. В. Н. Татищев, История Российская, т. II. М.—Л., 1963, Объяснения (примечания) 184, 163, 180, 189.

¹³ Полное собрание русских летописей, т. XV. Летописный сборник, именуемый Тверской летописью, СПб, 1863 г., В колонка 73, където се съобщава коя от жените на Владимир какви синове е родила, четем: „ . . . а отъ царицы отъ Янны Борисъ и Глебъ“.

¹⁴ Вж. Румяна Павлова, Болгарско-руски и руско-болгарски езиковыи связи, С., 1979, с. 37.

¹⁵ В. Н. Татищев, цит. съч., вж. „примечания“ 163, 180, 184, 189.

¹⁶ С. М. Соловьев, История России с древнейших времен, кн. I, т. I, М., 3959, с. 200.

¹⁷ Э. Зиков, Заметки о русско-болгарских литературных связях старшей поры (X — XI вв.), Русско-болгарские фольклорные и литературные связи, I, Л., 1976, с. 15—16.

*

„Новият Владимирски летописец“ е интересен и от езиково гледище. Архимандрит Леонид му дава название главно въз основа на описаните в него исторически събития. По всяка вероятност текстът е бил дописан или изобщо написан не по-рано от третата или последната четвърт на XII в., тъй като историческото повествование стига до 1174 г. За по-ранните събития, описани в летописа (X—XI в.), вероятно са използвани някои по-стари източници или пък летописецът от XII в., е продължил летописен разказ, написан по-рано. В това отношение интерес будят някои езикови особености на текста. Например употребата на миналите времена. Известно е, че в древните руски летописи най-висока честота на употреба показват аористните форми, перфектът се среща рядко, още по-малко се употребява имперфектът. С тази своя особеност руските летописи от древен произход се отличават например от грамотите, езикът на които е сравнително най-близък до живия език. В грамотите най-често използваното минало време е перфектът, аористът се среща рядко, имперфектът изобщо не се употребява¹⁸. „Новият Владимирски летописец“ повтаря картината на употреба на миналите времена, характерна за най-древните източнославянски летописи. Докато аористните форми са над 100, перфектът отбелязва 6 случая, а имперфектът — 5. Обикновено се смята, че имперфектът в живите източнославянски говори в XII век вече е бил изчезнал.¹⁹ За неговото ранно отпадане от системата на миналите времена, освен липсата му в грамотите, говорят и други факти — той не се употребява например в такъв източнославянски паметник от юридическия жанр като Руска правда²⁰, а в съвременните руски народни говори не е оставил никакви следи.²¹ В „Новия Владимирски летописец“ имперфектът се употребява при разказа на събития от X в. (за Светослав и за началото от князуването на Владимир в Киев). Например: *стосла . . . възъ по совѣ не возаше* (л. 266, 1)²²; *скакаше со многюю легостю* (л. 266, 4—5); *и имаше на цриградѣ дань* (л. 266, 10—11); *окова лобъ стслава . . . и пиша имѣ* (л. 266, об., 4); *нача княжити Владимиръ . и баше мѣдръ* (л. 267, 4—6). Може да се предположи, че имперфектните форми в тези случаи правилно отразяват езиковата ситуация при употребата на миналите времена през ранния източнославянски период. По-късните преписвачи ги запазват в текста благодарение на консервативността на езиковата традиция. Най-често срещаното в древните летописи минало време — аористът, както е прието да се смята, е изчезнал в живия език на източните славяни през XII—XIII в. Много високата честота на употреба на аориста в „Новия Владимирски летописец“ не би могла да се смята само като стилистическа особеност. Тя по-скоро подсказва, че когато текстът е бил съставян, аористът все още

¹⁸ Вж. В. И. Борковский, *Синтаксис древнерусских грамот (Простое предложение)*, Львов, 1949, с. 157, 158.

¹⁹ Вж. В. В. Иванов, *Историческая грамматика русского языка*, М., 1964, с. 388.

²⁰ В. И. Борковский, П. С. Кузнецов, *Историческая грамматика русского языка*, Изд. второе, М., 1965, с. 292.

²¹ *Русская диалектология*, Под ред. проф. Н. А. Мещерского. М., 1972, с. 104. Прошедшее время.

²² Цифрата след номера на листа означава номера на реда.

е бил жива граматическа категория в източнославянския език. Този факт е още едно косвено доказателство, че разглежданият летопис, макар и в препис от XVI в., има древен произход. В подкрепа на това говори и употребата на аористни форми от глаголи от несвършен вид, което е древна славянска особеност и е свързано с неокончателната оформеност на славянската категория вид през ранния писмен период. Ето някои примери: *Игорѣ же жени в болгарѣхъ* (л. 264 об., 7—8); и *воева деревскю землю* (л. 265, 11—12); *мьсти кровь моужа своего* (л. 265 об., 5—6); и *вѣрова въ хѣ бѣга* (л. 267, 11—12); *иде в киевъ* (л. 268 об., 6).

Известно е, че в началния древноруски писмен период се употребяват съчетанията *гы, кы, хы* (*гыбель, ноги, киевъ, рѣкы, сохы*), а съчетанията *ги, ки, хи* са били невъзможни, тъй като още в праславянската епоха *г, к, х* пред *и* са се изменяли по законите на тъй наречените палатализации. През XII—XIII в. започва фонетичен процес, който довежда до употребата на *ги, ки, хи*. Този процес вероятно не е протичал равномерно в отделните говори. А. А. Шахматов смята, че в северните говори съчетанията на задноезичните *г, к, х* с *ы* (*гы, кы, хы*) все още са съществували в XIII—XIV в.²³ В „Новия Владимирски летописец“ са представени както древните съчетания *гы, кы, хы*, явно характерни за оригинала на текста, така и *ги, ки, хи*, появили се в летописа благодарение на преписите, направени след като съчетанието на *г, к, х* с *и* е станало норма за живия език. Ср. някои примери с *гы, кы, хы* и с *ги, ки, хи* даже на един и същ лист: *пакы* (л. 265, 14), *киевоу* (л. 265, 6), *соухи* (л. 265, 8); *легкы* (л. 265 об., 16), *княгыни* (л. 265 об., 10), *княгини* (л. 265 об., 3).

За езика на летописния откъс, както изобщо за древните руски летописи, е характерно, както писа още И. И. Срезневски²⁴, непрекъснатото смесване на живите източнославянски с книжните (по произход старобългарски) езикови черти. В подкрепа на това наблюдение ще приведем някои аргументи:

а) на мястото на праславянските съчетания **tort, *tolt, *tert, *teft* е представено както източнославянското пълногласие (33 словоформи), така и непълногласните случаи (26 словоформи). Само с пълногласие се употребява названието на руския град Новгород, например: *новѣгородѣ* (л. 264, 1), *изъ новагорода* (л. 264, 14; л. 268 об., 13). Преобладават пълногласните форми при употребата на думата Владимир като название на град (2 пълногласни срещу 1 непълногласна): *въ володимѣрѣ* (л. 269 об., 5—6), *гра дръггыи володимеръ* (л. 270, 2). Използуването на непълногласната форма при този типично руски град вероятно се обуславя от контекста (името на княза, употребено в същото изречение, е с непълногласие): *и приде великий князь владимеръ в залѣшскю землю. и заложъ градъ владимер* (л. 268, 6—10). Обратното, названието на Цариград и самата дума град, която показва доста висока честота на употреба (10 случая), се срещат само с непълногласие, например: *ко цриграду* (л. 264 об., 12), *оу царьграда* (л. 266,

²³ Вж. А. А. Шахматов, *Исследование о языке новгородских грамот (XIII—XIV вв.)*, 1886, с. 169.

²⁴ И. И. Срезневский, *Статьи о древней русской летописи как памятнике литературном*, СПб., 1856, с. 124.

б—7), изъ црѣграда (л. 267 об., 16), градѹ (л. 265, 6), влизъ града (л. 266 об., 9), градъ (л. 268, 10; л. 269, 16; л. 270, 1; л. 271, 4), въ градъ (л. 266 об., 11), въ градѣ (л. 266 об., 16 л. 271, 12), грады (л. 268 об., 4). Само в източнославянско звучене функционира непознатото за старобългарските ръкописи собствено име Всеволод (всичко 10 словоформи). Собственото име Владимир и неговите словоформи се срещат и в пълногласна (7 случая), и в непълногласна (6 случая) употреба. Старобългарските по произход съществителни власть и властелей (вин. п., мн. ч.) функционират в текста без русификация;

б) рефлексите на праславянските съчетания *tьrt, *tьlt, *tьrt, *tьlt са представени както в източнославянско звучене (например: первое — л. 267, 2 долгорѣкыи — л. 270, 15; л. 270 об., 3), така и в старобългарската си форма (напр. : залѣ цркъвъ... сѣврънню — л. 271, 11; юрѣвы снѣ долгорѣкаго — л. 262, 15—16).

в) при местоименните прилагателни от м. р. род. п. ед. ч. се използва както старобългарското окончание -аго (напр.: длъгорѣкаго — л. 262, 15—16: истиннаго — л. 267, 12—13; володимерьскаго — л. 262 об., 4), така и източнославянското -ого (невьскаго — л. 262 об., 14);

г) известно е, че съществителните имена от женски и мъжки род с основа на 'а (със смекчен предшествуващ съгласен звук) са имали в старобългарския език окончание ѡ, а в староруския език — окончание ѣ. В разглеждания летописен текст старобългарското окончание ѡ или 'а (на източнославянска почва ѡ > а) също е представено. Например: лѣтописѣ роускиѡ землѡ (л. 263 об., 7), до великыѡ вѣца (л. 270, 7—8), до великиѡ вѣца (л. 270 об., 11).

В „Новия Владимирски летописец“ срещаме някои диалектни езикови черти, които обаче са съвсем недостатъчни, за да може да се правят някои изводи даже за мястото на преписа, а камо ли за мястото на създаване на оригинала. Езиковият анализ дава основание да се смята, че преписът (или някои от преписите преди него) е бил направен в езикова територия, където звукът ѣ се е изравнил с ѡ. За това говорят примерите със замяна на етимологическо ѣ с ѡ в положение пред твърда съгласна,²⁵ както и писането на ѣ вместо етимологическо ѡ²⁶: в кораблѣхъ (л. 264 об., 12). Е роусьскнхъ кнзехъ (л. 267, 3) с ыгорѣмъ (л. 264 об., 6—7). Собственото име Владимир се среща с ѡ, но на л. 209 об. намираме въ володимѣрѣ. Възможно е тук да е повлияло окончанието ѣ, но в примера на велѣ озѣрѣ (л. 264, 3) при аналогична позиция се употребява ѡ вместо ѣ. Една от най-древните диалектни черти на руския език е цокането, което е отразено в новгородските паметници още от XI в., а така също в смоленските и полоцките паметници от XIII в., в псковските паметници от XIV в., във вологодските от XVI в., т. е. цокането е обхващало северните и северозападните територии на древна Рус. В „Новия Владимирски летописец“ откриваме един случай на цокавско произношение: рѡдисѡ ѡмѹ снѣ дмитрѣи нареѣѣнаѡ хромѣ (л. 269, 14—15). Въз основа на този пример обаче не може да се каже, че цокането е било харак-

²⁵ А. А. Шахматов, *Исследование о двинских грамотах XV в.*, 1903, с. 84.

²⁶ А. А. Шахматов, *Исследование о языке новгородских грамот XIII—XIV вв.*, с. 217.

терно за оригинала, а по-скоро, че отразява произношението на някои от по-късните преписвачи. В летописа намираме пример, подсказващ акавското произношение на някои от преписвачите на текста — това е собственото име Мономах, употребено 4 пъти: володимера монамаха снве (л. 262, 9—10); князю юрню манамаховичю (л. 269, 12—13); и бы оъ него в сна володимеръ манама да ростиславъ (л. 269 об., 11) и приказа володимеръ манама. кнжене юрью долгорюкомис (л. 270 об., 2).

*

След кратките уводни бележки, които имат скромната задача да запознаят най-общо читателя с този според нас интересен летописен откъс, предлагаме пълна публикация на текста, наречен „Нов Владимирски летописец“, по ръкопис Увар. 206—8⁰ на Държавния исторически музей (ГИМ) в Москва.

л. 262 ла. всеволо. стославъ. мьстиславъ. борн глѣвъ станисла. позвиздъ. еѣднславъ. гарослава великого снве. володи меръ изасла. стосла всеволо. нгоръ. вачесла. всеволожи снве володи меръ. ростисла. воло димера монамаха снве. мьстиславъ. изаславъ. стославъ. гарополкъ. изасла. рома. юрѣи. ан дрѣи. юрѣевы снве длъ горѣкаго. ростислав. андрѣи бголювьскыи л. 262 об. иваннъ. борн глѣвъ. ст сла. василко. гаросл миѣалко. стославъ. все воло. всеволода воло мерьскаго снве. котъ нти и ростовьскыи. во ри. юрѣи. гарославъ. вла	л. 263	меръ. стославъ. іѡа. гарослави снве фѣѡ ръ. олександръ. андрѣи константи. аѣфонасѣи данило. миѣило. гаро славъ. василѣе. алек зандровы снве. невъ ского. василѣе. дмирѣе андрѣе. данило. моско вьскѣи. даниловы снве юрѣе. олександръ. борн іѡаннъ. аѣфонасѣи іѡа новы снве даниловича. сѣмѣѡ. іѡнъ. андрѣи ивана иванови снве дмирѣи. іѡа дмирѣа ивановича снве. дани ло. василѣи. юрѣи. анъ дрѣи. петръ. іѡа. кос тантинъ. василъ дмирѣевича. снве. іѡа сѣмо и на десѣ василѣи василѣѡ василѣевича снве. юрѣи. ѡсѣмо и на де сѣ нѡѡ. юрѣи. андрѣи

л. 263 об. сѹмешъ вори. андрѣи.
 дмитріе ивана васи
 евича снве. иванъ. ва
 силіе. юрѣи. дмитріе
 сѹмешъ. ивана иванови
 снъ. дмитріе. т. лѣто
 писе роускиа земля.
 в лѣтѣ придоша рѣсь.
 словени. чюдъ. лопъ.
 кривичи к варалгомъ
 и испросиша совь ѡ н
 хъ властелин. извра
 ша сѹ три браты
 с роды своими. рюри
 синеоусъ. трѣворъ.
 л. 264 рюрикъ же сѣде на кня
 женіе в новѣгородѣ
 въ велико. а синеоу
 съ на белѣ озерѣ. трѣ
 воръ же въ изборъсцѣ
 и по малѣ оумре синеоу
 и трѣворъ. и приа вла
 сть всю рюрикъ. рю
 рикъ же роди игорѣ
 а самъ умре. и приказа
 княженіе и сна свое
 влагѹ сродичю своемѣ.
 игоръ же бы малъ еще;
 сеи же шлегъ понде изъ
 новгорода дани шброки
 оуставливалъ и всакъ
 радъ и прии. къ смоле
 л. 264 об. скѣ. и ш смолеска
 понде сѣды водою и
 дошедъ киева и ѡби
 двѣхъ князѣ асколда
 и дира. и начѣ кня
 жити в киевѣ с ѡго
 рѣмъ. игорѣ же же
 ни в болгарѣхъ. пол
 за него княжѣ имене
 влагоу и бы мѣра велики
 сен же олегъ ходилъ ко

цриградѣ в кораблехъ.
 шни же оубошла сѣ
 и даша емѹ дані и шбро
 ки оустави и ш тѣ
 лѣтѣ прозва сѣ ки
 л. 265 евское княженіе.
 Тои вѣт шлегъ великъ
 и страшенъ и грозенъ
 велики былъ. поне
 многи земли приведе
 ко градѣ кневоу и оум
 ре ш коневы главы и
 з соухи кости выник
 змѣи и оужали его в но
 роу. По нѣмь нача
 княжити игоръ и во
 ева. деревскѣю зе
 млю рѣкше литвоу.
 иде пакы тамо в ма
 лѣ дръжинѣ и оубѣ
 бы ш древланъ. и ш
 ста сѣ оу него снъ сто
 славъ велики дѣте
 скъ. княгини же
 его олга съ сномя сво
 имъ. мѣсти кровь
 моужа своего. и
 князѣ оуби мала име
 немъ и всю литвоу
 высече. Она же
 великаа княгини
 влага приа тѣ крѣ
 нѣ ш црѣ и патрѣна
 рѣа. и наречена бы
 елена. и начѣ тѣ
 л. 266 княжити стосла
 нарицаемыи легкы
 вѣзъ по совѣ не возѣ
 ше ни поваръ ни
 постель. но аки паръ
 доу скакаше со мно
 гѣю легостію. и
 битсѣ съ греки оу ца
 рѣграда. въ единнои

десѣти тысящѣхъ
со стомѣ тысящѣ.
и побѣди ихъ и имаше
на цонградѣ дань и
ходи на казары

и оубьенъ бы ѿ печене^г
в порозѣхъ печене^ж
скии же князь именѣ^м
редера. Окова лобъ

л. 266 об.

стслава и написа
кроугъ его такъ. чю
жихъ ища и своа по
гоуби и пиаше имъ;

стославъ же рѡ. г.
сны. шлга. гарол
ка. владимера. аро
полкъ же витса
с олгомъ близъ града
и побѣжъ шгегъ²⁷ въ
градъ и тѣснаши
мса на мостѣ и сва
лиса в ровъ и там
мре.²⁸ владимер же
оубивъ тарополъка
на ротѣ. въ градѣ

л. 267

рѡнь. Се же высть
первое братоубиніе
в роусьскихъ князехъ
нача княжити вла
димеръ и вѣше мѣ
дръ и смыслъ имѣа
великъ. пшча испы
товати ѿ вѣрахъ
и слыша грѣческѣю
вѣроу тако свѣщюу на
свѣщницѣ и вѣро

ва въ хѣ вѣга истинна
го и полъ за севѣ
црвнѣ оинѣ сестроу
црѣ василья и конь
стантина. ѿ сѣа

л. 267 об.

рѡ бориса и глѣва. а ѿ
рогонѣды княгини

роди арослава. иже
слава. мьстислава
ва. всеволодъ. ѿ
арополчи жены роди
стополка выше
слава. изаслава. а
ѿ иные княгини ро^а

стослава. сѣслава.
станислава. поз
виза. такѡ крес
тиса самъ в корсѣ

ни и крѣти все мнѡ
жество люди в киевѣ
и приде изъ цонграда

л. 268

митролитъ ларионъ
и дастъ владимеръ
цркви. ѿ всего сво
его живота десѣтое
и оуради в сѣ оуставъ
в киевѣ. И при
де великии князь
владимеръ в залѣшь
скѣю землю и за
ложь градъ владимер
въ свое имѣ. и це
ркви постави. во
имѣ прочтыа оуспе
ніе стѣи бѣи. и лю
ди крѣти. и христи
аньстви оустави

л. 268 об.

и поса сна бориса в ро
стовѣ. а глѣва въ
мѣромъ. и повелѣ
грады ставити и
стыа цркви. а са
мъ иде в киевъ и пре
стави са въ вѣчь
ноую жизнь кня
живъ. лѣтъ. ки
по крѣпѣни. И оубь
енъ высть ворисъ
и глѣвъ ѿ стополка

²⁷ Явно, грешка на переписвача. Трябва да е шлегъ.

²⁸ След думата там има лепенка, която, вероятно, е скрила оу.

- л. 269 и прѣиде из новагоро^{а а}
аршлавъ. и повѣ
ди стополка. сто
полъ же вѣжа въ
и земля его жива по
глоти. и межъ ла
дские земля пропа
де и чеховъ. И сѣде
в киевѣ на велико^м
кнаженѣ ярославъ з
и бы оу него снвъ
изаславъ. стославъ
всеволодъ володима^е
вчеславъ. игорь.
Е. лѣ. вели(ко)²⁹
моу князю юрию мана
маховичю. ршдиса
емъ снъ дмитрѣи на
рецьнаа хромѣ. и
заложил гра^а дмитро^а
л. 269 об. а сна наре^ч всеволода.
Е лѣ князь
великѣи андрѣи юрь
евичъ. заложил црѣ
ковъ стѣю бцю въ во
лодимѣрѣ. И пото^м
в киевѣ на вѣ
ликомъ княженѣ
всеволодъ ярослави^ч
и бы оу него в сна
володимеръ манамъ.
да ростиславъ. по
семь вса великое
кнженѣ. володимеръ
всеволодичъ. и при
де в залешскоую зе^м
лю и поставил гра^а дрѣ
гын володимеръ. и
осыпа спшмъ.
и поставил цркви ка
менъ стго спаса. да
золотые ворота. за
лѣ до великыа
бца цркви и ины мно
- зи цркви поставил
древаны. и посади
намѣстници. и по
иде въ киевъ. а снвъ
з него было аро
полкъ. мьстисла.
юръи долгорѣкын анъ
дрѣи. вчеславъ.
л. 270 об. И приказа володимеръ
манамъ. кнженѣ
юрю долгорѣкомъ.
Сей же князь велики
юръи володимерович.
приходилъ в володи
меръ. и поставилъ
цркви каменъ во и
ма стго хва мнка геш
ршиа. за. л. лѣ до ве
ликиа бца. и иде в ки
евъ и бысть з него
снвъ. и. ростиславъ
андрѣи бголюбьскын
стославъ. михалки
всеволодъ. бори мь
стисла. глѣ и пото^м
при ѡ киева дрѣи юрье
ви и сѣтвори бголюбныи
гра^а и спѣ осѣва. и поставил
цркви двѣ камены и воро^а
камены. и полаты. и бы
оу не. г. сны. изаславъ. мь
стиславъ. глѣ. на. е лѣ
то княнъа его. зало
цркви каменъ прѣтыа
бца оупее събрѣнъю въ
градѣ воломерѣ. обь еди
но версѣ да и каменные
ворота. кнжвъ лѣ ки
и оубьенъ бы ѡ кѣчко
ѡ своихъ болоръ;
- л. 271

²⁹ Сричката -ко не може да се прочете поради наличието на дупчица в хартията.